

NOVICE

kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči.

Odgovorni vrednik *Dr. Janez Bleiweis.*

Tečaj IX.

O sredo 11. rožnika (ranoletna) 1851.

List 24.

Na planini.

V stopim se na verh planine,

Solnce ravno gori gre,
Z nebotične visočine
Se mi daljni svet odpre.

Se ozrem na domovino,
Gledam na Gorensko stran,
Zrem dolino za dolino,
Za planjó odpre se plan.

Polje žita rodovitno
Se v oči mi lesketá,
Vidi pridnost se očitno
Kmetovavca marniga.

Bister potok, reka vije
Se tje v rajsko zelenjád,
Zemlja vlage se napije,
Obrodí stotérni sád.

Hrib za hribom se vzdiguje,
Gora gleda čez goró,
Božjo moc mi oznanuje
Vse kar vidi krog okó.

Tamkaj beliga Triglava
Mi spoznati da ozír,
Bistra tam izteka Sava,
Petja nevsahljivi vir.

Ondi se mi odgrinjuje
Blejskiga jezéra kras,
Raj pozemski, kar spričuje
Enolično občni glas.

Od tam doli, kjer megla se
Ravno je pretergala,
Sem v oči mi lesketá se
Svit zidovja beliga.

Stara tam stoji Ljubljana
Kdej naroda kinč in kras,
Sinom mati slavnoznaná,
Kdaj spet pride tisti čas?

Zrem po hribih, zrem po polji
Vbešam sem in tje oči,
Gledam kar mi je po volji
Mesto zdaj in zdaj vasí.

Vidim pred seboj Gorénsko,
Tamkaj Notranjsko spoznám,
V vinorodno stran Dolénsko
Zdaj oči tje vperte imám.

Tamkaj doli s Krajnci brati
Glej! se Štajarc in Horvat,
Ne zamuja desne dati
Tu mi Korotanski brat.

Rajske rádsti zigrava
V vnetih persih mi sercé,
Vidim brata brat spoznava,
Vedno bolj od dne do dné.

Ure čakam ene same
Ene čakam, je želim,
Da nas sloga vse objame,
Potlej — potlej rad zaspim.

M. Valjavec.

Mili glas iz Notranjiga v gojzdnih zadevah.

Glas iz Notranjiga pod čerkama M. V. v Zagrebškem časopisu „Südslawische Zeitung“ novo postavó za varstvo gojzdev na pomoč kliče. Želje tega glasa so v soglasju s željami, ki so bile v prid dežele mnogokrat in tudi v „Novicah“ razodete. Naj bi ne bil dolgo več glas vpijočiga v pušavi! Takole govori:

„Nekdaj so bili težavni časi — časi, o katerih je le sila močnejšiga veljala. Pravice takrat nista ukazovala um in rahlo peró, ampak pést in ojstri meč. Kakor po celi Evropi so tudi na Krajskim na homeih in skalah gradovi postajali, v katerih so prebivali močnejši. Pod te gradove pa so se naselile bolj slabe množice, ki so ob časih potrebe pomoči in brambe iskale in jo tudi našle v mogočnijših gradovih. Kolikor se je močnejšimu, to je, vitezu poljubilo, si je, ker družiga gospodarja takrat ni bilo, zemlje prilastil, in je je po tem izročil njegovimu varstvu izročnim branjenikom, to je, oprodam v obdelovanje. — Ščasama je bilo najdeno černilo za bukvtiskarnice in smodník; jekleni oklépi so se izsleki; iz mečev so se začeli plugi izdelovati; rodovitno zemljo so vitezi med oprode razdelili s tem pogojem, da je vitez dobival, česar je potreboval, in da so ga za gospodarja spoznali in častili. Gojzdje (boršti) takrat skoraj nobene cene niso imeli, razun te, česar se je iz njih lesa za hiše in pohišje in kurjavo potrebovalo. Vitez jih je sicer kot svojo lastnino imel, tode ta lastnina ni nobene obresti (nobeniga činža) dajala.

Konec 15. stoletja se je začel boj uma zoper vražtvo in neumnost. Tri véke je bila Evropa s kervjo močena — poslednjič je vunder um zmagal in pregnal nekatere tistih oblakov, ki so ga dolgo mračili. Razcvetelo je družljivo življenje ljudstev — razcvetela je kupčija in umetnija! — Konec 18. stoletja se je začelo daniti v zahodnih deželah in nekdanje silovito hlapčovstvo je zginilo. Iz vitezov so postali grajšaki, iz oprodov podložni. Gojzdje so ostali lastnina grajšin, tode podložnik je imel služne pravice (servitute) do gojzda za svoje potrebe. Ko so bili davki na gojzde naloženi, ni imela grajšina nobeniga dobička iz gojzdov, ampak še celo velike težave ž njimi. Ni še sto lét preteklo, ko je marsiktera grajšina podložne s sekucijo silila iz gojzda rodovitno polje narejati.

Kupčija je obogatila Španijo, Angleško, Holandsko, Benetke, Genuo, Hamburg i. t. d., in kakor se je kupčija iz zahodnih deželá v izhodne širila, ji je bil um zvest tovarš. Barka za barko je prišla na morje, in gojzd se je čedalje bolj od bregov morjá pomikoval v notranjstvo dežel. Cele dežele so prišle ob gojzde, in med vsimi je primorska Dalmatinska dežela nar večí zgube terpela. Ni še veliko lét preteklo, kar je Krajska dežela na versto prišla, viditi, kako od dne do

dne njeni nekdanji stari gojzdje pod zlo gredó. Komaj se je kupčijstvo v Terstu in Reki vzdignilo, je že Krajna svoj les na prodaj voziti začela, — in ko je kupčija z lesam le majhin dobiček obétala, so napadli naši deželani lepe gojzde z vso silo, in jih ropati začeli, da je joj!

Grajsinam je bilo ljubo, da so podložni iz gojzdov začeli les voziti, ker za kupčijsko blago so dobivali gojzdno dacijsko, in tako se je z dobičkam podložniga pomnožil tudi dobiček grajšakov. Začel se je večidel po celi deželi les sekati in žagati, kakor da bi se bilo vse zarotilo, gojzde mahoma pokončati! Potem je prišlo léto 1848 in ž njim nar huji roparska sila v gojzde.

Moja domovina je moje svetišče! Ko to pišem, imam le deželo pred očmi, za njo mi je mar, — ne pa za posamesne grajšine in ne za posamesne kmete, ker od zvedene, previdne in pravične vlade je pričakovati, da bo v poravnanju služnih pravic dobro prevdarila, da ne bojo služne pravice kmetov nikakoršne škode terpele, ki so h kupčii z lesam, za naravno cest in potov po gojzdih i. t. d. veliko veliko pripomogli.

Kar sim že rekel, ponovim še enkrat: jez imam le deželo pred očmi brez ozira na to, čigar je in bo gojzd, in sim terdno prepričan: ako ne bo vlada kmalo in primerno v zadevah gojzdov postave določila, bo Krajnska dežela o malo létih druga Dalmacija!

To svojo prepričanje pa opiram ob kratkim na tole: Na Krajskim, sosebnó na Notranjskim, je veliko več borštov s služnimi pravicami, kakor služnosti prostih. V tistih gojzdih, kateri nimajo služnosti (servitotov), se še precej umno in z oziram na prihodnost les séka, čeravno se večidel vse premalo za novo pogojzdenje skerbí. Kar pa služne gojzde vtiče, so 3 nadloge nad njimi, ali so namreč 1) le kmetje, ali so 2) grajšine, ali 3) so kmetje in grajšine skupej, ki si, eden čez družiga, na vso moč prizadevajo, gojzde pokončati. Nar bolj pogostama se vidi tretja in nar hujsi nadloga, namreč, da kmetje in grajšine s združeno silo gojzde razdevajo. Memo gredé pa moram tudi opomniti, da grozno škodo terpijo gojzdje tudi še verh tega po tacih, ki ne nar manjši pravice do gojzdov nimajo — namreč po gojzdnih tatovih, ker je znano, da se vkradeno blago nar boljši kup prodaja, in tako cena lesa ponižuje.

Sicer pa tudi jez dobro vém, da je treba, da se tudi iz gojzdov nekolikšen dobiček vleče, — ali le tak les naj se seka, ki je sekati vgoden, in tudi taki le poredama; za mlado drevje naj se pa skerbí, da lepo rase, zakaj mlado drevje je glavnicá ali kapital gojzda. Naj nihče ne pozabi, da vse srednomorsko primorje našiga lesa potrebuje, in da se bo od léta do léta dražji prodajati dalo!

Ker pa se gojzdje o grozni slepoti pokončujejo, in se je resno bati, da bo nam in našim naslednikom lesá zmanjkalo, je dolžnost previdne vlade, z vso skerbjo, krepko in brez odlašanja tako ravnanje ustaviti, s katerim si dežela sama morivni nož v serce ubada. Vlada ne sme zadovoljna biti, da uboga deželica le svoje visoke davke o pravim času, tede po škodi gojzdov, odrajtuje, scer se zna primeriti, da o nekterih létih ne bo gojzda in ne lesa več, in da se po tem tudi z nar boljši voljo davki ne bojo mogli odrajtovati.

Neogibljiva potreba je tedaj, da vlada dostojno gojzdno postavó da, in da se nad zvestim spolnovanjem dane postave skerbno čuje, ako hoče vlada našo deželo v zmožnim stanu obderžati. Po mojih mislih bi bilo sedaj potrebno prepovedati, da se ne smejo za sekanje nevgodne debla v Terst

in Reko na prodaj voziti. Ta prepoved bi se tudi lahko spolnovala, če se le na Opčini, v Bazovici in Pelínu pot taki izvožnji zaprè. Bolj natanjko sim to reč slavnimu ministerstvu že ob času grofa Stadiona predložil — ali pretekle léta so mende že veliko prahú na to pismo nanésle. In vunder je ta reč tako silno potrebna!

Čeravno sim tudi jez za svobodno kupčijo, vunder sim na vso moč zoper to, da se premlad les — gojzda kapital — prodaja, ki ni še za sekati vgoden, ker kupčija mora biti deželi prijateljica, ne pa sovražnica, tedaj ne sme dežele blagostana podkopovati.

Nova postava za nastánjenje vojakov.

(Konec.)

§. 21. V sledeče stanovanja se ne smejo nikdar vojaki nastaniti ali vkvartirati: 1) v nobeno stanovanje cesarjeve hiše; 2) v nobeno poslopje ptujih poslancov; 3) v nobeno cesarsko pohištvo, ki ga vradnice potrebujejo, 4) v nobeno vradnico županijsko, 5) v nobeno poslopje, ki je za službo božjo, za šole, za izrejo otrok, za bolnišnico ali milodarnico, 5) v nobeno jetnišnico ali pokorivnico, 6) v noben nunski samostan (klošter); v moškim samostanu pa le v tiste izbe ne, ki jih samostan za-se potrebuje in ki mora pod netrajno zapéro (klauzuro) biti, 7) v farovžih, kaplanijah ali družih pohištvih vikši duhovšine za vsaciga gospoda le v eno izbo ne, kakor tudi v tiste izbe ne, ki so za vradne in duhovne opravnice neogibljivo potrebne; 9) v poštné hiše, kolikor se namreč za poštné opravke prostora potrebuje, 10) vsak hišni gospodar ali prebivavec sme eno izbo za se obderžati in toliko družiga pohištva, ki ga za svojo pridobitino (to je za kupčijo, rokodelstvo i. t. d.) neogibljivo potrebuje.

V vaséh, kjer ima hiša večidel le eno izbo, mora gospodar ali prebivavec z vojakam skup prebivati.

§. 22. O nar veči sili se znajo v vsak prostor vojaki nastaniti; vunder naj se gleda, kar koli je moč, na to, za kar je tisti prostor namenjen bil.

§. 23. Vsacimu je pripušeno, na svoje stroške tudi kje drugod v tistim kraju staniše za oficirje, vojake, konje i. t. d. poskerbeti, vunder mora tak, ki od kakega družiga vkvartiranje prevzame, tudi svoje dolžnosti spozniti.

§. 24. Vojak ali vojašk vradnik, ki dobiva danar za svoje stanovanje, si ima, če vkvartiranje dalje časa terpi, za ta denar stanovanje sam plačati.

§. 26. Potrebujejo vojaki na potovanju vodnikov, ki jim pot kažejo, ali pôslov, jim jih mora županija dati. Zato dobí vodnik ali pôsel za vsako milo hodátjè in tudi nazaj 10 krajc.

§. 27. določi, kaj se mora popotnim vojakam, kar stanovanje in druge potrebe zadene, dati.

§. 28. Za eno izbo za oficirja s pohišjem (Einrichtung), svečavo in kurjavo vred za eno noč in dan, ali le za noč se plača iz cesarske kase v županijah 1. razreda ali klasa 20 krajc. — v županijah 2. razreda 15 krajc. — 3. reda pa 8 krajc. Kako se imajo županije v te 3 razrede uverstiti, bo ministerstvo določilo in posebno naznanje dalo.

§. 29. Po ti tarifi se prerajtajo tudi plačila za dvoje ali več izb, ako jih vikši oficirji potrebujejo.

§. 30. Za druge vojake, ki niso oficirji, se plača hišnim gospodarjem za noč in dan, ali le za noč 1 krajc. — v županijskih kosarnah ali v tacih pohištvih, ktere kosarne namestujejo, pa 1 krajc. in pol.

§. 31. Če samo vojaško oskerbništvo ne oskerbí vojakov popolnoma s živežem, se ima za kosilo opol-